

Nogle årsagsproblemer indenfor strafferetten

Af sekretær i justitsministeriet JENS FEILBERG JØRGENSEN,
København

I

Formålet med denne artikel er at belyse i hvilket omfang de almindeligt accepterede årsagsforestillinger giver en dækkende beskrivelse af den praktiske vurdering af de strafferetlige årsagsproblemer. Med de almindeligt accepterede årsagsforestillinger menes i første række de tyske og nordiske teorier inden for området. Disse teorier fremtræder under navn af betingelseslæren, jfr Schönke-Schröder p 22 ff, Welzel p 34 ff, Liszt-Schmidt p 127 ff og i det væsentlige Frank p 15, eller adækvanslæren, blandt hvis repræsentanter findes von Bar, von Kries, Hippel og Metzger. Desuden findes mere individualiserende teorier (f eks Binding og Birkmeyer); nordisk teori hører overvejende til den sidste gruppe.

Der skal ikke her forsøges nogen dogmehistorisk oversigt, heller ikke over nordisk teoris bidrag. Der må her henvises til de forekommende strafferetlige standardværker. F s v angår anglo-amerikansk teori findes en redegørelse hos Hart og Honoré (i det flg betegnet H&H) særlig p 79 ff og p 381 ff, hvor en del kontinentale teorier også behandles. Russell p 466 ff behandler i tilslutning til omtalen af manddrabsforbrydelsen en række mere almindelige årsagsproblemer. I fransk strafferet forekommer årsagsproblemer tilsyneladende kun sjældent. Følgende udtalelse skulle være dækkende i hvert fald for ældre teoris opfattelse: „Le problème causal en matière de responsabilité était fait pour séduire l'esprit des juristes d'Allemagne“. Enkelte nyere forfattere er dog ved at tage problemet op til behandling, jfr Bouzat p 145 f.

Det kan muligvis være nyttigt indledningsvis at resumere et par centrale punkter som synes almindeligt accepteret i dansk og nordisk strafferetlig teori. M h t emnets erstatningsretlige sider henvises til fremstillingerne i Anders Vinding Kruse, Erstatningsret p 198 ff og Stig Jørgensen, Personskade p 72 ff. Den strafferetlige teori tager traditionelt betingelseslæren (ækvivalentlæren) som udgangspunkt og supplerer den med adækvans- eller påregnelighedsbetragtninger.

Blandt teoriens antagelser fremhæves, at man mener at praksis (med rette) er utilbøjelig til eller meget tilbageholdende med at pålægge strafansvar ved samspil mellem en årsag der kan tilskrives en ansvarlig person og en årsag der ikke kan tilskrives

en ansvarlig person. Tilsvarende tilbageholdenhed skulle kunne iagttages hvor der foreligger egen skyld fra ofrets side, eller hvor ofrets dårlige helbred har spillet ind, jfr Hurwitz p 174 f og Andenæs p 120. Videregående antagelse af adækvat årsagssammenhæng skulle dog kunne forekomme som følge af grov skyld fra gerningsmandens side, jfr. Hurwitz a st.

Hvis disse synspunkter er rigtige, vil det betyde at dansk (nordisk) strafferet er væsentlig mere tilbageholdende med at antage årsagsforbindelse end f.eks. tysk eller anglo-amerikansk strafferet eller erstatningsretten i almindelighed, hvilket ikke ville være ganske ligetil at begrunde rationelt.

Nogle nyere afgørelser kan give anledning til at overveje om teoriens synspunkter, trods de meget almindeligt holdte formuleringer, er dækkende. Afgørelserne er nærmere kommenteret nedenfor; af overskuelighedsgrunde er de og andre afgørelser placeret i et skema, der prætenderer i det væsentlige at dække de i praksis forekommende problemer f. s. v. ang integritetskrænkelser. Selvom forårsagelsesspørgsmålet har givet anledning til omfattende teoridannelser, er spørgsmålene næppe mere komplicerede end at de lader sig rubricere i et forholdsvis enkelt skema. Både teori og praksis viser at problemerne i det væsentlige vedrører anvendelsen af bestemmelserne om uagtsomt manddrab eller legemsbeskadigelse, hvor den reelle betydning af spørgsmålet endda i visse tilfælde kan indskrænkes til at dreje sig om et valg mellem dagbøder og sunnbøder. Problemerne må her til gengæld antages at få stigende betydning p. g. a. de forbedrede muligheder for at holde tilskadekomne i live gennem længere tid, hvorved mulighederne for komplikationer øges.

Udenfor behandlingen falder tilfælde af forårsagelse af fare samt påvirknings- og medvirkningsproblemer. De årsagsspørgsmål der kan tænkes i forbindelse med anvendelsen af forførelses- og forledelsesbestemmelser som f.eks. strfl § 279, § 282 eller § 228 må også, sådan som praksis har udviklet sig, være af en sådan speciel natur, at de bør behandles særskilt.

Ved gennemgangen sondres mellem

A. Konkurrence i forløbet til primærskaden, hvor der navnlig er flg. situationer:

1. flere handlende, hvor der er mulighed for at
  - a. alle (begge) bliver ansvarlige,
  - b. nogle (een) bliver ansvarlige,
  - c. ingen bliver ansvarlig.
2. skadelidendes medvirken, d. v. s. spørgsmål om egen skyld og anden form for medvirken,
3. intervention fra ikke ansvarlige forholds side, d. v. s. naturbegivenheder og ansvarsfri handlinger.

B. Konkurrence i forløbet fra primærskaden til sekundærskaden, hvor vægten lægges på følgende spørgsmål:

1. komplikationer og behandlingsfølger,
2. behandlingsfejl,
3. skadelidendes egen skyld,
4. betydningen af skadelidendes almentilstand.

Til brug for fremstillingen er gennemgået et par hundrede trykte og utrykte afgørelser. Der er kun få afgørelser fra Højesteret og den principielle rækkevidde af disse afgørelser er ofte tvivlsom. Fra retslægerådets årsberetninger (RLR) er refereret en række sager som udmærker sig ved indgående beskrivelser af lægelige iagttagelser og årsagsvurderinger; det synes som om man fra lægelig side har ofret disse sager større opmærksomhed end man har gjort det fra juristernes side. En svaghed ved RLR.s referater er at man kun undtagelsesvist bringer gengivelse af de relevante dele af de retslige afgørelser, som sagerne er sluttet med. Ofte bringer man endda kun oplysninger om resultatet (sanktionen) uden at citere hjemlen. Trods denne mangel er RLR.s beretninger værdifulde til belysning af det foreliggende problem, idet de på instruktiv måde viser samspillet mellem de forskellige faktorer i årsagsforløbet og de vanskeligheder der er med at skille faktorerne.

Som det ses vil behandlingen ske i den kronologiske og ikke i nogen logisk rækkefølge. De fleste gennemgange, navnlig i kontinental teori, tager udgangspunktet i logiske overvejelser, men kommer af denne grund ofte til at lægge vægten på hypotetiske problemer.

I modsætning hertil har Hart & Honoré søgt at bygge deres fremstilling op i snæver forbindelse med praksis, og da denne praksis og dens teoretiske forudsætninger er af en noget særegen karakter, skal der indledningsvis forsøges givet et rids. Det er imidlertid vanskeligt at beskrive retstilstanden centydigt. Dette gælder navnlig når man, som H&H gør det, søger at dække hele den anglo-amerikanske ret, men selv en beskrivelse af engelsk ret efterlader mange tvivlsomme punkter. Med rette, synes det, bemærker Russell p 473 vedrørende behandlingsfølger og behandlingsfejl, at man ikke følger klare principper og at retstilstanden derfor ikke er tilfredsstillende. Det kan tilføjes at det af Russell fremhævede punkt ikke er det eneste tvivlsomme. En del af den tvivl der rejser sig for en udenforstående kan dog tænkes at skyldes de særlige forsætsregler, der anvendes i nogle retsområder, navnlig m h t visse tilfælde af manddrab.

H&H er blevet kritiserede for at være kryptobegrebsjurisprudentiske, idet deres årsagslære formodes at hvile på deduktioner

fra et almindeligt årsagsbegreb, der atter hentes ud af den almindelige sprogbrug, jfr f eks Stig Jørgensen i U 1962 B 194 og Saxén i Adevkans och Skada p 62 f. Dette bygger nok på en misforståelse af H&H.s fremgangsmåde. De antagelser om årsagsforbindelser, som H&H nævner, bygger på undersøgelse af common sense-årsagsræsonnementer i domme og anden retslitteratur. H&H er ikke deduktive og opstiller ikke nogen „almindelig årsagslære“, som domstolene jo alligevel ikke vil kunne forventes at ville følge. Pointen ved H&H's fremstilling er bl a at vise, at der ikke kan opstilles nogen almindelig lære, og at de almindelige teorier faktisk ikke fungerer.

Med fare for en grov forenkling skal nogle af forfatterens vigtigste resultater f s v ang strafferetten søges skitseret:

1°. Hvis tredemand frit, velovervejet og med kendskab til fakta („free, deliberate and informed“) intervenserer i et handlingsforløb med forsæt til en skade, som faktisk indtræffer, vil dette normalt befri den første gerningsmand for ansvar for fuldbyrdet forbrydelse. Reglen kaldes somme tider for reglen om novus actus interveniens. Reglen gælder i hvert fald, hvis den første gerningsmands handling ikke i sig selv var tilstrækkelig til at medføre skaden. Reglen gælder hvad enten den intervenserende er udefra kommende eller er ofret selv, men i sidste tilfælde synes der at være en tilbøjelighed til at domfælde den første gerningsmand, navnlig ved forsætlige handlinger, hvis der blot er en spinkel forbindelse mellem gerningsmandens handling og ofrets handling.

Noget anderledes ved „additional independent causes“: Hvis den første gerningsmands handling i sig selv ville være tilstrækkelig til at tilføje en skade, er der en stærk tilbøjelighed til at domfælde, selvom den skade, som den første gerningsmands handling isoleret betragtet ville have medført, ikke indtræffer eller indtræffer på en anden måde p g a interventionen. Det samme vil være tilfældet, hvis der er tale om to handlingsforløb, der indgår i en fatal kombination, jfr p 218 om „additional combinatory causes“. Reglen herom er dog kun fastslået (og endda med en vis tvivl) i amerikansk praksis om konkurrerende, men faktisk samarbejdende brandstiftelser. Foreligger „additional neutralizing causes“, d v s interventionen neutraliserer virkningen af den første handling, indtræder der ikke ansvar for den første gerningsmand for fuldbyrdet forbrydelse. Selvom den førstes handling og deraf følgende foreløbige skade har været anledningen til interventionen, indtræder ansvaret ikke for første gerningsmand.

Hvis første gerningsmands handling har været noget mere end blot anledningen til den anden gerningsmands eller ofrets destruktive handling, er der eksempler både på frifindelser for fuldbyrdet forbrydelse og på domfældelser. Den noget uklare tilstand skyldes

formentlig at det er vanskeligt at afgøre, hvornår et faktum er en anledning til en handling og hvornår det er en grund. Uklarheder kan også forklares ved at domstolene ikke altid gør sig klart om der foreligger konkurrerende, neutraliserende årsag eller samvirkende.

Hvis den konkurrerende årsag er hypotetisk, negeres ansvaret selvfølgelig ikke. Dette skyldes imidlertid ikke kausale overvejelser, jfr p 226.

2°. Når der foreligger intervention i form af „nonvoluntary conduct“ negeres ansvaret som regel ikke: ved non-voluntary conduct tænkes bla på tilfælde, hvor ofret har været tvunget af den første handling til at foretage en for sig selv skadegørende handling. Den form for tvang, der her er tale om, tages i meget vid betydning: handlinger foretaget i en tilstand, der er omtåget som følge af en voldshandling, handlinger foretaget af hensyn til opholdelse af sig selv eller sin ejendom eller kønsfrihed vil ikke ophæve den første handlingens kausalitet. Det samme gælder, hvis ofret handler i panik eller hvis ofret som følge af det retsstridige angreb må foretage handlinger af en vis farlighed, der fører til skaden. Endelig kan nævnes at interventionshandlinger fra et barns side, fra en sindssygs side eller fra en berusets side ikke antages at ophæve kausalforbindelsen mellem første handling og skaden.

3°. Hvis den intervenerende faktor er en naturbegivenhed eller ofrets svage tilstand opretholdes kausaliteten. Dette gælder i hvert fald, hvor de to årsager trækker i samme retning, d v s hvis årsag nr 2.s indtræden i den givne sammenhæng er noget normalt og sædvanligt eller hvis der ligefrem er et afhængighedsforhold mellem første og anden faktor. P d a s foreligger kausalitet næppe altid, hvis årsagerne går på tværs af hinanden (coincidence, sammentræf). Dette kan muligvis omskrives til at hvis den intervenerende omstændighed er ekstraordinær, betragtes den første handling ikke som kausal; almindelige retningslinier for hvornår en intervention er ekstraordinær foreligger ikke. Man kan i denne forbindelse jævnføre med den moderniserede adækvanslæres krav om at skaden skal ligge i farens retning, jfr Anders Vinding Kruse p 229 og Saxén Adækvans och skada p 31 ff.

4°. Fejl begået af en læge eller af ofret m h t lægelig behandling har næppe altid den betydning, at årsagsforbindelsen mellem første handling og skaden negeres: „When a person inflicts a wound on another, which is dangerous or calculated to destroy life, the fact that the negligence, mistake or lack of skill of an attending physician or surgeon contributes to the death affords no defence to a charge of homicide“ (H&H p 301); „improper or mistaken treatment employed in good faith and with common knowledge and skill does not negative connexion“ (a st p 316). Hvis fejlen bliver så betydelig, at der

foreligger „gross negligence“, vil ophavsmanden til den første skade sædvanligvis blive frifundet. Ved amerikanske domstole vil der dog næppe blive frifundet, selvom der foreligger „gross negligence“, hvis den første skade i sig selv var dødelig. Ofrets fejl vil som regel ikke negere kausaliteten, hvad enten der er tale om at ofret behandler sig selv fejlagtigt eller det undlader at søge behandling. Antagelsen herom bygger navnlig på ældre praksis som måske ikke længere lader sig opretholde fuldt ud, jfr H&H p 321.

II

A. Konkurrence frem til primærskaden.

1. Flere selvstændigt handlende.

I denne situation har problemerne for teorien navnlig drejet sig om de selvstændigt virkende årsager. Man har ofte drøftet problemet med samtidigt virkende årsager, hvor tiltalte 1.s og tiltalte 2.s handlinger virker på samme tid, jfr Hurwitz p 171, Engisch, Kausalität p 15, Wolff p 14, Andenæs p 114 ff, og Agge p 292, n 5, eller problemet med efterfølgende årsager, hvor den ene handling ikke får virkning p g a ofrets utjenlighed som følge af den anden handling. Disse drøftelser udspringer snarere af ontologiske spekulationer over årsagsbegrebet end af praktiske behov. Der er overvejende enighed om at begge handlinger normalt er forårsagende ved samtidigt virkende årsager, og om at den ene handling der ville have fået virkning, hvis en anden virkning ikke allerede var indtruffet, ikke er årsag, jfr også Anders Vinding Kruse p 217 f.

Større, omend langt fra væsentlig, praktisk betydning har problemet med samvirkende „forskudte årsager“: T_1 tilføjer A en skade, hvorefter T_2 tilføjer A en skade. Skaderne bevirker primærtraumets indtræden, jfr Hurwitz p 171 f. Teorien går her overvejende ind for, at den sidste af de samvirkende årsager normalt skal betragtes som ansvarlig, således at årsagskæden brydes for den første årsags vedkommende. Man kan dog også forestille sig, at første årsag alene bliver ansvarlig eller at begge årsager bliver det, jfr Hurwitz a st. Bornemann III p 196 f anser det for aldeles utvivlsomt, at kun anden handling betragtes som kausal, men begrundelsen er subjektiv: det tilstødende moment har ligget udenfor gerningsmandens vilje. For Goos II p 249 ff var det afgørende, om T_2 's handling blot fremskyndede virkningen af T_1 's handling. I så fald virkede denne handlings farlighed stadig og handlingen er altså årsag. Det var uden betydning, om T_1 's handling var absolut dødelig eller ikke. Hvis T_2 's handling derimod ikke potenserede T_1 's handling, men indbragte et nyt selvstændigt virkende årsagelement (f eks en fejlagtig lægebehandling, som bevirkede døden) medførte det at årsagskæden

brydes. Goos er altså inde på samme tankegang som engelsk ret, der vil tillægge det betydning, om årsag nr 2 er tilstødende (combinatory) eller neutraliserende. I modsætning hertil Ørsted i *Eunomia* III p 209 og 205: Hvis to selvstændige handlinger begge medfører livsfarlige skader er begge årsag. Hvis ingen af sårene er dødelige, hvilket er det mest almindelige, skulle ansvar kun ramme den der tilføjer det sidste sår, idet 1. gerningsmand i så fald kun *foranlediger* døden.

Tysk teori og praksis går generelt ind for at trediemands intervention ikke udelukker ansvar for den oprindelige gerningsmand, jfr Schönke-Schröder p 23 f, Liszt-Schmidt p 128 f. Dette gælder selvom den oprindelige gerningsmands handling var uagtsom og trediemands intervention er forsættlig; på dette punkt opstiller Frank, der ellers i hovedsagen tilslutter sig den herskende ækvivalenslære, en særlig lære om „regresforbud“: En betingelse for en betingelse, som frit, forsættligt og „schuldhaft“ er rettet mod et bestemt resultat, er ingen årsag, jfr Frank p 15 f.

M h t anglo-amerikansk ret henvises til fremstillingen ovfr.

Dansk praksis er sparsom, den omfattende diskussion af spørgsmålet taget i betragtning. Af rene tilfælde findes U 1933.579 Ø, hvor T_1 kørte en mand ned og lod ham ligge på åben gade, således at den pågældende overkørtes af en noget bagved kørende T_2 og samme dag afgik ved døden. Både T_1 og T_2 blev straffet for uagtsomt manddrab.

I svensk ret har man i hvert fald straffet den første gerningsmand i disse situationer, jfr NJA 1957.139: T_1 påkørte A, der pådrog sig livstruende skader, og kort efter blev A påkørt af T_2 , hvorved han fik yderligere livsfarlige skader. A døde kort efter. I sagen forelå indlæg fra Ivar Agge, der betvivlede, at der forelå den fornødne adækvans, samt et længere indlæg fra riksåklageren, der indgående redegjorde for teori og praksis. I højesteret var der enighed om at T_1 kunne straffes for uagtsom forvoldelse af andens død. Jfr om dommen Agge p 291, n 3 og p 304, n 31. Et lignende tilfælde forelå i NJA 1966.30, hvor den tilskadekomne ikke var blevet alvorligt såret i første omgang. I begrundelsen for domfældelsen henviser man bl a til at tilskadekomne p g a T_1 's uagtsomhed var blevet kastet ud af dennes bil på en livligt trafikeret vej. Der foreligger ikke oplysninger i nogen af sagerne om udfaldet af sagerne mod T_2 .

Det ville være nærliggende og i overensstemmelse med de fleste generelle synspunkter at antage at udgangspunktet i disse tilfælde er, at begge handlende bliver objektivt ansvarlige. Kun hvis den tilstødende årsag er neutraliserende, brydes årsagsforbindelsen for den første handlings vedkommende. Løsningen ville herefter i de normale tilfælde være den samme som i tilfælde med samtidige, uafhængige årsager. Det ville endvidere

være i overensstemmelse med hvad der temmelig fast antages ved egentlig samvirkende årsager (uagtsom medvirken), hvor der kun tilføjes een skade, men hvor flere har bidraget til forløbet frem til skaden, jfr f eks U 1930.664 H, U 1929.656 H. U 1930.29 H, U 1916.983 KPD, VLT 1953.21. Det må formentlig erkendes at der er en så flydende overgang mellem faktisk samvirkende årsager og egentlig medvirken, at det er med tvivlsom berettigelse at man opretholder en skarp sondring.

Ved selvstændige samvirkende årsager med kun een skade har man lejlighedsvis antaget, at kun een af de handlende kunne straffes, jfr U 1959.107 H, hvor T_1 kørte fra en amtsvej ind over en sognevej og stødte sammen med T_2 , der fra sognevejen kørte ind over amtsvejen. To af T_1 's passagerer blev dræbt. Både T_1 og T_2 blev dømt for overtrædelse af færdselsloven, men kun T_2 blev dømt for overtrædelse af strfl § 241. Afgørende herfor var at T_2 i så overvejende grad fandtes at bære skylden for påkørslen, at han måtte domfældes, mens T_1 ikke har en så stor skyld, selvom han havde udvist en betydelig uagtsomhed. Begrundelsen kan forstås som en henvisning til parternes subjektive forhold i relation til de krav som normalt opstilles ved strfl § 241, men det ligger nærmere at antage, at det er hovedårsagsbetragtninger der slår igennem i dommen, ligesom når det skal afgøres om den ansvarlige årsag er gerningsmandens handling eller ofrets handling, jfr ndfr under A, 1, i. Dette indebærer en tilnærmelse til den lejlighedsvis i tysk teori docerede lære om årsag som den overvejende eller mest vigtige faktor (Binding, Birkmeyer), jfr Anders Vinding Kruse, Erstatningsretten p 204 f.

Et lidt specielt tilfælde af konkurrence mellem selvstændigt virkende årsager forelå i U 1961.616 V: T forårsagede færdselsuheld ved at køre frem i en ubevogtet jernbaneoverskæring, hvor han stødte sammen med toget. 5 personer i T's køretøj blev dræbt. T blev imidlertid frifundet under henvisning til, at han havde haft meget dårlige muligheder for at se toget, som gav signal for sent, og til at T, som var stedkendt, regnede med at toget var forsinket (dissens). Afgørelsen er altså begrundet i en hensyntagen til andres medvirken og ugunstige omstændigheder, som normalt ikke vil negere kausaliteten, samt til en lempelig culpamålestok.

2. Skadelidendes medvirken.

i. Egen skyld.

Skadelidendes medvirken i en sådan form, at hans adfærd kan betragtes som uforsvarlig i forhold til ham selv, spiller en rolle dels ved vurderingen af selve det tilgrundliggende uheld, dels ved vurderingen af forløbet efter uheldet. Her behandles kun den første gruppe af tilfælde.

Efter den klassiske betingelseslære tages der ved afgørelsen af spørgsmålet om hvorvidt gerningsmandens handling har været forårsagende ikke hensyn til om ofrets egen handlemåde kan have været medvirkende årsag. Dette er en konsekvent anvendelse af princippet om årsagernes ækvivalens, jfr Schönke-Schröder p 23, Welzel p 36. Kun hvis det stiller sig som sikkert at den samme følge ville være indtruffet på grund af ofrets forhold (eller andre tiltalte uvedkommende forhold), antages det at være udelukket at betragte tiltaltens adfærd som årsag, jfr BGHSt 11,1 og Wolff p 25. Ækvivalenslæren vil derfor, noget vildledende, antage at der er årsagsforbindelse i mange tilfælde, hvor man efter en mindre dogmatisk opfattelse ville lade det være afgørende, om den tiltaltens adfærd efter en strafferetlig vurdering kan siges med nogen vægt at have medvirket til følgerens indtræden; om tiltaltens handling er årsag i den forstand at handlingen er een af mange betingelser for følgerens indtræden, vil man efter denne opfattelse ikke tillægge betydning.

På den måde erkendes at ækvivalenslæren giver et klarere billede, når den helt undlader at sætte egen skyld i forbindelse med årsagsspørgsmål; domfældelse er udelukket hvadenten ofret pådrog sig skaden, fordi han ikke så sig godt nok for, eller fordi han af andre blev anbragt i en uheldig position.

Tilfælde hvor ofret har bidraget til skadesforløbet, vil blive behandlet selvstændigt her. Dette skyldes dels traditionen, dels at den afvejning der finder sted i egen skyld-situationen muligvis er egnet til at belyse noget centralt i årsagsproblematikken.

Det antages at praksis i denne gruppe af tilfælde er tilbageholdende med at fastslå, at der foreligger en til strafansvar fornøden adækvat årsagssammenhæng, jfr Hurwitz p 175. Det er imidlertid vanskeligt at finde noget videre grundlag for denne antagelse, der bla støttes på højesteretsdommen i U 1933.284. I denne sag havde en cyklist A med stærk fart kørt ned ad en bakke i vejens venstre side. T kørte i modsat retning i bil med en hastighed af 35—40 km/t. A svingede pludselig ud foran T.s bil og blev dræbt. Det var oplyst, at T havde undladt at give advarselssignal, idet han regnede med at A var opmærksom på ham. Mens Vestre landsret dømte for overtrædelse af 1866-strfl § 198, anførte Højesteret at det af sagens oplysninger fremgik, at A.s egen kørsel havde været så uforsvarlig at det henstod som usikkert, om de af T begåede overtrædelser havde haft betydning som medvirkende årsag ved ulykkens indtræden. Afgørelsen bygger altså på den efter det beskrevne forløb særdeles rimelige antagelse at T.s adfærd ikke kunne komme i betragtning som årsag til dødens indtræden. I en note til dommen hedder det imidlertid: „Mens der ved spørgsmål om erstatning i anledning af forvoldt dødsfald kan tages hensyn til forholdet

på begge sider, drejer det sig ved spørgsmål om straf om et enten eller, og der synes vel bl a derfor i sidstnævnte henseende at stilles større fordring til årsagsforbindelsens nærhed eller styrke end ved det blotte erstatningsansvar“. Det er vanskeligt at se at den pågældende dom kan have betydning for denne antagelse.

Hurwitz anfører endvidere dommen U 1933.176 Ø, der nægter erstatning for tab af forsørger i et tilfælde hvor A på motorcykle var kørt ind i et vejarbejde, som måske ikke var helt tilstrækkeligt afmærket, hvorved A blev dræbt. A måtte have set vejarbejdet, og han burde have kørt langsommere og med særlig agtpågivenhed.

Praksis kan muligvis beskrives derhen, at kun hvis skaden i overvejende grad kan tilskrives skadelidtes adfærd, er der mulighed for at frifinde den anden part. Hvis gerningsmandens og ofrets bidrag til begivenhedsforløbet er af samme størrelse, vil der være en tendens til at domfælde. Dette kan bl a illustreres af en ældre praksis i sager, hvor tiltalte har drukket om kap med en anden eller forledt andre til at drikke så store mængder spiritus, at de pågældende dør. Der henvises til U 1872.428 H, U 1874.94 LOHSD, U 1880.248 VOD og U 1881.895 H, der alle domfælder for uagtsomt manddrab. Man synes ikke i dommene at have været inde på, at afdøde selv medvirkede til dødens indtræden, og at dette skulle diskulpere, en nærliggende tanke, hvor der er tale om voksne personer. Goos var kritisk overfor denne praksis, som han tildels fandt klart i strid med sit princip om at den skadelidendes tilregnelige medvirken negerer den retlige kausalitet, jfr Goos II p 207 f.

Heller ikke i færdselssager har man altid tillagt afdødes medvirken til uheldet afgørende betydning; i U 1909.247 H var det oplyst, at afdøde til fods havde krydset en gade uden at ænse fædslen, hvorved han blev påkørt af en enspændervogn. Føreren af denne blev dømt for overtrædelse af 1866-strfl § 198 om uagtsomt manddrab. Jfr U 1916.983 KPD, hvor det om afdøde A var oplyst at han var „godt beruset“. Han gik skråt ud mod en sporvogn, således at han havde trafikken skråt i ryggen, men han havde kun øje for sporvognen. A gav sig pludselig til at løbe og blev påkørt af en skolevogn. Kørelæreren, hvis fejl var at han (ligesom eleven) regnede med at A ville holde sig fri af deres køretøj, dømtes for overtrædelse af strf § 198. Modsat var resultatet dog i U 1916.1072 H, hvor en fodgænger kom betydeligt til skade, idet han blev påkørt, da han i egne tanker gik over vejen og i sin forskrækkelse, da tiltalte nærmede sig i motorkøretøj, løb tilbage over vejen. Her frifandtes for overtrædelse af 1866-strfl § 207 (der svarer til 1930-strfl § 249, stk 2) p g a tilskadekomnes egen skyld, hvorimod der domfældtes for overtrædelse af automobilloven. Tilsv afgørelse i VLT 1955.376.

I U 1923.163 Ø domfældtes til trods for at afdøde var nået så langt over vejen, at tiltalte kunne passere, hvorefter afdøde gjorde et skridt tilbage og blev påkørt. I et andet tilfælde, hvor påkørslen bl a skyldtes, at afdøde trådte et lille skridt ud på en ca 5,5 m bred vej, hvor han blev påkørt af en overhalende lastmotorvogn, der kørte forbi med lav hastighed, og hvis fører i god tid havde givet advarseslsignal, domfældtes, idet retten fandt, at tiltalte havde kørt for stærkt med en tung bil uden at sikre sig, at fodgængereren havde hørt signalet, U 1931.58 H.

Jfr U 1931.979 H: T påkørte en cyklist, der ville skrå over fra en cyklesti i vejens midte til fortsættelsen af cyklestien i vejens højre side. Cyklisten havde først set sig bagud, da han var i færd med at skrå over, og da han fik øje på T, som kørte i samme retning, ville han rette op, men blev påkørt med døden til følge. T, der ikke havde bemærket cyklisten før påkørslen, blev dømt for uagtsomt manddrab. — Tilsv domfældelse i U 1933.32 H (hvor der blev givet nedsat erstatning p g a egen skyld), jfr U 1931.500 H. — Jfr endv U 1935.327 H (antaget at afdøde, en 5-årig dreng, havde udvist uagtsomhed, men påkørslen burde dog have været undgået) og U 1938.1038 H, U 1939.461 H og 1071 H.

Denne lidt ældre praksis var udtryk for en hård behandling af motorførere: fejl fra bilisters side vejede uforholdsmæssigt tungt i forhold til fejl fra fodgængerens eller cyklisters side.

Kun i tilfælde, hvor afdødes egen adfærd har været eneste årsag eller den dominerende medvirkende årsag, frifindes: U 1933.284 H, VLT 1934.203, U 1935.739 H, U 1937.702 H (alle færdselssager, hvor der fra afdødes side har foreligget en grov tilsidesættelse af færdselsregler).

I U 1961.267 Ø frifandtes T for uagtsomt manddrab i et tilfælde hvor han havde påkørt en ældre mand, der en mørk aften befandt sig midt på kørebanen. Frifindelsen skete under henvisning til, at man ikke kunne se bort fra at afdøde havde udvist en vis uagtsomhed. Efter oplysningerne om årsagen til uheldet synes udtrykket „en vis uagtsomhed“ at være forsigtigt valgt; jfr også U 1958.562 H og U 1963.932 Ø samt U 1968.104 H (landsrettens dom). Disse afgørelser kan måske tages som udtryk for at man tillægger fodgængerens og cyklisters fejl noget større vægt end tidligere.

I nyere praksis findes imidlertid også tilfælde, hvor der sker domfældelse trods en væsentlig egen skyld fra tilskadekomnes side; man kan nævne en ØLD af 25/2 1970 (VIII a.s. 20/1970): T kørte med for høj hastighed af ca 70—80 km/t ud i et vejkryds med gode oversigtsforhold og påkørte en fra højre kommende personmotorvogn, hvis fører blev dræbt. T var for sent blevet opmærksom på personvognen, som også kørte med en hastighed

af 70—80 km/t. T regnede i ø med at den vej han kørte ad, var den mere betydende. Under hensyn hertil og til afdødes hastighed frifandt underretten for overtrædelse af strfl § 241. Landsretten domfældte, idet man vel måtte antage, at føreren af personmotorvognen havde udvist en vis uagtsomhed, som imidlertid ikke burde komme i betragtning overfor tiltaltes betydelige mangel på agtpågivenhed.

ØLD af 1/4 (III a.s. 319/71), U 1970.682: Tiltalte kørte med en varemotorvogn, hvis fodbremse var helt virkningsløs, med en hastighed af ca 60—70 km/t, da han ville overhale en knallertkører, der muligvis var spirituspåvirket (0,93 ‰ ca 3 timer efter uheldet). Da tiltalte var kørt over i venstre side, kørte knallerten ind mod midten af vejen, og da tiltalte var i en afstand af 6—7, måske 10 m fra knallertkøreren, svingede denne pludselig til venstre uden at give tegn. Tiltalte forklarede, at han fik den tanke, da knallerten var kørt ind mod midten af vejen, at føreren ville svinge til højre. Tiltalte dømtes ved underretten for bl. a. overtrædelse af strfl § 241; retten lagde bl a vægt på, at tiltalte, da knallertføreren var kørt ind mod midten af vejen, måtte regne med den mulighed, at knallertkøreren ville svinge til højre. En dommer ville frifinde under hensyn til, at døden ikke var forårsaget af tiltalte, men alene skyldtes, at afdøde var drejet til venstre uden at give tegn. Tiltalte dømtes eenstemmigt ved landsretten.

Det er vanskeligt at tage disse domme som udtryk for, at praksis er særligt tilbageholdende med at domfælde i tilfælde af egen skyld. Som nævnt skal ofrets egen skyld have en betydelig vægt for at den tillægges betydning. Det kan imidlertid ikke klart ses af dommene, hvilken grad af uagtsomhed fra ofrets side, der kræves for at ansvar udelukkes, jfr U 1963.770 H: „... udvist så betydelig uagtsomhed at... (ØL“, U 1963.932 Ø: „(afdødes) ... meget betydelige uforsigtighed...“ (underretten antog at afdøde havde den største skyld). Jfr endv VLT 1957.345 og 1955.376, hvor der ikke kan have været større tvivl om frifindelse, idet ofret pludselig havde placeret sig foran de tiltaltes køretøjer. I de tilfælde hvor det kan antages at de to forløb, der kommer i betragtning har samme vægt, synes der at være en tendens til at domfælde.

Dette harmonerer med praksis i sager med faktisk samvirkende årsager, der tilskrives to af hinanden uafhængige gerningsmænd, jfr U 1930.664 H, U 1933.579 Ø og ovfr under A, 1. I færdselssager vil det ofte være muligt at foretage en afvejning, idet de for uheldet relevante overtrædelser i et vist omfang kan afvejnes med støtte i færdselslovens regler, f eks vil overtrædelser af § 35, stk 1 og 2 typisk veje mindre end § 37, stk 1—3.

Hvis det anførte er rigtigt kan man hævde:

a. Sammenstød, der kan tilskrives begge parter, afgøres efter en afvejning, d v s en form for hovedårsagsvurdering.

b. Der er ikke grund til at operere med en særlig figur „egen skyld“, idet afgørelsen er den samme overalt hvor der er tale om selvstændige, faktisk samvirkende årsager. I anglo-amerikansk ret behandler man da også i almindelighed spørgsmålet om betydningen af ofrets og trediemands intervention under eet.

Om subjektive faktorer i sig selv, d v s uafhængigt af en afvejning af de objektive forløb, spiller nogen rolle diskuteres nærmere ndfr under III. Det kan dog allerede her påpeges, at visse domme i egen skyld-sager lægger stor vægt på grovheden af overtrædelserne, men dette kan tænkes at være udtryk for en objektiv afvejning.

ii. I erstatningsretten gælder at hvis skadelidte har accepteret en væsentlig risiko for at lide skade, afskærer han sig helt eller delvis fra erstatning, jfr Anders Vinding Kruse, Erstatningsretten p 62 ff og p 67 samt Trolle i TFR 1965.246 ff. Strafferetligt antages at ofrets accept af risiko er uden betydning. Som typeeksempel kan tages tilfældet hvor ofret frivilligt har indladt sig på at køre med en kendeligt spirituspåvirket motorfører. Føreren vil blive dømt for uagtsomt manddrab hvis der sker færdselsuheld med dødelig udgang, uden at der tages hensyn til om passageren selv har været ude om skaden ved at samtykke i at lade sig befordre. Der foreligger såvidt ses ingen eksempler på at praksis har ladet det få indflydelse på strafudmålingen at afdøde har accepteret risikoen ved at lade sig befordre. Synspunktet er blevet gjort gældende i U 1969.824 H og ØLD af 3/12 1963 (VII a.s. 454/63), men er blevet forkastet.

Denne praksis forklares ved at afdøde typisk kun vil have accepteret at køre med en mere eller mindre påvirket person som fører, men han vil normalt ikke have accepteret den konkret uforvarlige kørsel. Selvom man iøvrigt måtte mene at afdøde ved sin adfærd har bidraget til det fatale resultat, vil dette bidrag være af en sådan vægt at tiltalte skal domfældes efter de under i. anførte synspunkter. Med Ørsteds terminologi kan man sige at afdøde foranlediger (d v s tilvejebringer en af betingelserne for) skaden, men at han ikke forårsager den.

Det kan dog næppe være udelukket, at afdødes accept har haft en sådan karakter at man ikke vil kunne domfælde den direkte skadevolder. Overgangen mellem egen skyld og accept af risiko kan være så flydende, at rubriceringen inden for een af de to kategorier ikke kan tillægges afgørende vægt.

3. *Naturbegivenheder m v.* Man kunne endelig tænke sig konkurrence mellem en „ansvarlig“ handlen p d e s og naturbegivenheder eller „uansvarlig“ handlen p d a s, jfr Hurwitz p 173 f og Saxén, Adevkans och Skada p 98ff. Tanken om „naturtilskuddet“ til handlingsforløbet er imidlertid højst uklar. Der tænkes antagelig på særlige forhold, der på afgørende vis har fremmet tilstedekomsten af skaden (lynedslaget, der fremskynder allerede påsatte brande, eller stormfloden, der kommer og føjer sit til den begyndende skade). Der er nu for det første en jævn overgang fra naturtilskud til mere eller mindre fremmede biomstændigheder, som normalt ikke betragtes som forårsagende. Dernæst vil et naturtilskud til handlingsforløbet få størst betydning ved vurderingen af forløbet fra primærskaden, hvilket behandles nedenfor. Det ofte debatterede spørgsmål om hvorvidt uberegneligt tilstødende omstændigheder bryder årsagskæden, jfr f eks Goos II, p 202 i tilslutning til von Bar m fl, er altså uden større praktisk interesse. Det samme gælder skadelidendes eget ansvarsfri tilskud til skadesforløbet. Goos's tese om de uberegneligt tilstødende omstændigheder som årsagsnegerende er f s v angår forløbet frem til primærskaden, ejendommeligt genstandsløs. Den af ham anførte frifindende dom i U 1870.129 H som han tager til indtægt for sin opfattelse er formentlig uden betydning, idet frifindelsen lettest kan forstås som begrundet i de subjektive forhold.

B. *Forløbet fra primærskaden til sekundærskaden.*

1. *Komplikationer og behandlingsfølger.*

Her tænkes i første række på tilfælde, hvor der optræder visse sjældent forekommende komplikationer som fedtembolier og stivkrampe. Der ses i denne forbindelse bort fra tilfælde hvor fejl fra tilskadekomnes eller lægers side har spillet ind, eller hvor forløbet kompliceres af ofrets særlige anlæg. Rene komplikationer er dog sjældne: ofrene er som regel personer der på en eller anden måde er svækkede og derfor særlig tilbøjelige til at pådrage sig komplikationer.

Endvidere kan peges på tilfælde hvor ulykkestilfælde tvinger til en behandling som medfører (evt fatale) skader, der ikke kan direkte tilskrives ulykken, f eks blodpropper eller lungebetændelse opstået som følge af det af ulykken betingede sygeleje.

i. *Komplikationer.*

Komplikationen vil normalt manifestere sig ved at skadesforløbet tager et efter lægelige betragtninger upåregneligt forløb,

f eks blodpropudvikling eller stivkrampe som følge af traume. Komplikationen kan dog også være mere skjult: en forgiftning fører til døden, men ved obduktionen viser det sig, at det ikke var forgiftning som sådan men en lungebetændelse der udviklede sig, da ofret henlå i forgiftet tilstand, jfr f eks JD 1944.80. Sådanne omveje i det lethale forløb er naturligvis uden betydning for årsagsvurderingen.

Tvivlsomme er de manifeste, „spontane“ komplikationer. Fra lægelig side vil man som nævnt i disse tilfælde ofte erklære at forløbet var upåregneligt, men ved afgørelsen af spørgsmålet om straf (eller erstatning) er der en udpræget tilbøjelighed til at domfælde; dette gælder navnlig nyere praksis. Mens der normalt er god overensstemmelse mellem lægers og juristers sprogbrug m h t årsagsspørgsmål, er det lægelige påregnelighedsbegreb af særlig karakter: ved påregnelighed forstås noget som der skal tages hensyn til ved behandlingen; dette påregnelighedsbegreb må være uden betydning for årsagsvurderingen.

Teorien synes ikke at have taget klart stilling til spørgsmålet om komplikationers betydning. Hurwitz anfører p 174 at praksis er utilbøjelig til at statuere ansvar for uagtsomt drab ligesom hvor der er tale om sygdomsfaktorer, der var til stede før uheldet.

Brottsbalken I p 130 anfører at praksis synes at være vaklende m h t komplikationer og svagheder. Såvel i tysk som i engelsk ret vil man normalt antage at der foreligger årsagsforbindelse i disse tilfælde; dette gælder selv ved meget komplicerede forløb, jfr H & H p 305 ff, men spørgsmålet synes ikke at have været behandlet særskilt i større omfang.

I erstatningsretten vil man i almindelighed antage at der foreligger adækvat forårsagelse i disse tilfælde, jfr Anders Vinding Kruse, Erstatningsretten p 216 og p 231 ff og Stig Jørgensen, Personskade p 109 og p 113 ff.

Som tilsyneladende rene tilfælde af komplikationer kan nævnes U 1925.180 Ø. Dommen drejede sig om en påkørsel der bevirkede, at en 74-årig fodgænger, der led af let fremskreden åreforkalkning, pådrog sig en let hjernerystelse og forskellige kontusioner, altså skader som normalt er ufarlige. Imidlertid opstod årebetændelse, der medførte blodpropper og lungebetændelse. Døden indtraf ca 1 måned efter ulykken. Obducenterne mente at døden indirekte måtte tilskrives denne, men retten fandt at døden ikke var forårsaget på en sådan måde som 1866-strfl § 198 krævede det. De er her et spørgsmål om dommen giver et dækkende udtryk for gældende ret. Sagen kunne have været bedre oplyst, bl a ved erklæring fra RLR. Se om dommen Knudtson p 253 f. Dommen harmonerer dog med en del ældre afgørelser, hvor mindre eller eller i hvert fald ikke fatale skader bevirker døden.

Fra praksis kan nævnes RLR 1936.277, hvor et barn blev påkørt 26/5 1935, hvorefter det var hospitaliseret til 13/6 1935; ca 1 uge efter udskrivningen fik det smerter i hovedet og den 30/7 1935 blev barnet igen sygt med tegn på meningitis. Barnet døde 18/8 1935. Dødsårsagen var hjernehindebetændelse som måtte antages at være opstået på basis af de læsioner, som ved ulykkestilfældet var påført barnet. RLR tilføjede at barnet burde have været under lægebehandling tidligere, men det var lidet sandsynligt, at den dødelige udgang derved kunne have været afværget. Den tiltalte, der var skyld i påkørslen, blev ved ØLD dømt for overtrædelse af strfl § 241 og færdselsloven. — Modsat var resultatet i RLR 1929.306: Der skete påkørsel den 18/9 1927, hvorved afdøde bl a faldt og slog hovedet mod vejen. Han blev hospitalsbehandlet et par måneder for kraniebrud. Den 27/4 1929 fik han krampeanfald og døde 2 dage senere af meningitis, som skyldtes uheldet den 18/9 1927. Sagen blev sluttet uden tiltale. Sagen vil kunne give anledning til overvejelser af om der kan opstilles en yderste grænse for sårs dræbende virkning, såkaldte „dies critici“. I dansk ret har man opgivet at opstille faste regler herom, jfr Goos II, p 239. I anglo-amerikansk ret opereres stadig med grænsen „within one year and a day“, f s v ang murder, jfr H & H p 362 og Russell p 526.

I U 1922.382 Ø, jfr RLR 1921.717 havde tiltalte under et skænderi tildelt A 2 slag i ansigtet, hvorefter A faldt om og døde som følge af blødning omkring hjernen. RLR antog at der intet var til hinder for, at slagene var dødsårsag (forudsat at de var ført med betydelig kraft og selv under denne forudsætning kunne man ikke regne med døden som en sædvanlig endsige nødvendig følge). T blev straffet for overtrædelse af 1866-strfl § 198.

De ofte drøftede stivkrampetilfælde synes sjældne, jfr de nedenfor under 3. refererede ældre tilfælde. I tysk ret har man i et tilfælde, hvor et barn blev kørt ned og døde som følge af stivkrampe i sårene, straffet for uagtsomt manddrab, jfr RGHSt 24.417.

I RLR 1928.329 udtalte RLR på spørgsmål fra en forsvarer, at det ikke var ualmindeligt at der hos en 50-årig mand opstår blodpropper som følge af lårbensbrud. Pgl var død 37 dage efter uheldet. Ved ØLD af 13/11 1928 domfældtes tiltalte for bl a overtrædelse af 1866-strfl § 198. Relevansen af spørgsmålet er tvivlsom. Resultatet ville nok være blevet det samme, selvom RLR havde erklæret at følgen havde været ualmindelig. Kun ved en meget høj grad af ualmindelighed ville en frifindelse kunne komme på tale, og selv da er udfaldet usikkert. Spørgsmålet kunne muligvis have været mere relevant på daværende tidspunkt, jfr de hos Knudtzon p 255 f refererede sager. Der kan også henvises til U 1948.363 H, hvor en 4-årig dreng igennem nogle måneder var blevet mishandlet med talrige slag som havde fremkaldt fedtembo-

lier i hjerne, lunger og nyrer. De tiltalte blev straffet for overtrædelse af strfl § 245, stk 2, mishandling og legemsbeskadigelse med døden til følge. Jfr endvidere U 1961.1082 Ø, hvor A som følge af en påkørsel fik benbrud, der forårsagede fedtembolier med fuldstændig hjælpeløshed til følge. Der var ingen forud bestående svagheder eller komplikationer i øvrigt. RLR udtalte bl a at tilstanden var „... en følge af ulykken og det herved opståede lårbrud . . . komplikationen er sjælden og derfor ikke en påregnelig følge af sådanne brud . . .“ Der dømtes for overtrædelse af strfl § 249, stk 2, da skaderne ikke ansås for at være så fjerntliggende følger af strafansvar ikke pådroges. Tilsvarende U 1962. 319 H, hvor ØL ligeledes bemærkede, at døden måtte anses for på ikke upåregnelig måde at være forvoldt ved den skete påkørsel. Nyere praksis er altså ikke i overensstemmelse med Goos's og senere teoris påstand om at objektivt anormale mellemkommende handlinger negerer kausaliteten, jfr f eks Goos II p 202 og p 218.

ii. Som den typiske *behandlingsfølge* kan nævnes blodpropper eller lungebetændelse, der skyldes et sengeleje, der er betinget af eller påkrævet efter et ulykkestilfælde. Tilfældene er sjældent helt rene, idet en svaghestilstand ofte beforder den uheldige udvikling, ligesom det kan være vanskeligt at skelne mellem følger der tilskrives sengelejet, og følger der tilskrives skader. Tilfældene synes at have været hyppigere for 30—40 år siden end idag, hvor behandlingsmetoderne har ændret sig.

Udgangspunktet skulle her ligesom ved komplikationer være, at en faktor som komplicerer en indtruffen legemsskade ikke medfører ansvar for foretagelsen af den handling der førte til den første skade, jfr således ØLD 16/3 1965 (III a.s. nr 444/1964): A der var 64 år gammel og let forkalket, blev påkørt med forskel-lige mindre skader til følge. A døde imidlertid som følge af blodpropper i lungepulsåren. „... Disse blodpropper hidrørte utvivlsomt fra den blodproppdannelse, der påvist i blodårene omkring venstre knæled, og denne blodproppdannelse må anses for en følge af ulykkestilfældet, hvad enten den er opstået som en direkte følge af den påviste, ved ulykken pådragne læsion af dette leds nærmeste omgivelser eller som følge af det af ulykkestilfældet nødvendiggjorte sengeleje. (A)s død er således en følge af den ham den 10/7 1964 overgåede trafikulykke“. Retten fandt det „betænkeligt“ at domfælde for overtrædelse af strfl § 241.

Dommen stemmer med ældre praksis, jfr RLR 1929.326, jfr Knudtson p 210 og p 254; RLR udtalte at døden skyldtes en blodprop, der havde dannet sig i højre ben og som måtte sættes i forbindelse med ulykken og det dermed forbundne sengeleje. Af-døde var i høj grad disponeret for en sådan blodproppdannelse.

Der frifandtes for overtrædelse af 1866-strfl § 198 ved Søndre birks dom af 28/10 1929, da døden ikke skønnedes at være forårsaget ved kørselsulykken på en sådan måde som § 198 udkræver. Jfr også RLR 1921.689 (frifindelse; ingen oplysninger om at afdøde havde særlige dispositioner) og Knudtzon p 252 med med referat af yderligere tilfælde.

RLR 1936.283: døden skyldes betændelsestilstand; sandsynligt at det af tilskadekomsten nødvendiggjorte sengeleje havde spillet en rolle for betændelsesprocessens tiltagen og at tilskadekomsten på denne måde havde været medvirkende til den gamle svagelige mands død. Sagen sluttet på beviset. — RLR 1938.269: Forud bestående dispositioner i form af årelidelse og forandringer i blod og blodomløb m v i forbindelse med det af ulykken nødvendiggjorte sengeleje var årsag til blodpropdannelsen og dermed døden. Direkte forbindelse mellem læsion og blodprop kunne ikke påvises. Frifindelse ved Frederiksberg Birkerets dom af 30/1 1939. — Et mere kompliceret tilfælde forelå i U 1945.1071 H, jfr RLR 1945.131, hvor A ved et overfald havde fået 10 slag i ansigtet med en vognnøgle den 10/11. 5 dage senere var alle sår uden betændelse. Den 21/11 blev A opereret for vandbrøk og han døde den 27/11. RLR udtalte: „hovedlæsionen (har) ikke medført direkte livsfarlige følger . . . Tilskadekomne er død af lungebetændelse og blodpropdannelse i en gren af hjertets pulsårer. Antagelig har både følgerne af tilskadekomsten, der fulgtes af febertilfælde og nødvendiggjorde sengeleje, og følgerne af den i lokalbedøvelse udførte operation virket fremmende for at de nævnte komplikationer fremkom hos den 68-årige mand og førte til døden“. Gerningsmændene blev alene dømt for røveri af særlig farlig karakter. Retten har herved ikke taget stilling til årsagsproblemet.

Fra tysk praksis kan i denne forbindelse nævnes RGHSt 29.218: A pådrog sig skade p g a T.s uforagtighed med fyrværkeri; døden indtraf hændeligt i forbindelse med narkose som A var anbragt i af hensyn til transplantation. T. blev frifundet da dette forløb lå uden for grænserne af den almindelige erfaring og dermed uden for det forudselige.

Mens man i ældre praksis synes at frifinde i tilfælde, hvor der er tvivl om hvorvidt skaden skyldes ulykkestilfældet direkte, bevæger man sig i nyere praksis i retning af domfældelse, således at det ikke bliver afgørende om årsagsforbindelsen er „direkte“ eller „indirekte“. Som markante eksempler kan nævnes:

RLR 1967.156: En 82-årig mand pådrog sig ved et færdselsuheld nogle mindre kvæstesler (kvæstningssår på hagen, brud på tre ribben og brystbenet, hudafskrabning på venstre ankel etc). Han døde 4 dage efter uheldet som følge af blodprop i lungepulsåret. Blodproppen antoges udgået fra venstre ben og var en direkte komplikation til ska-

derne ved ulykken og det deraf nødvendiggjorte sengeleje. RLR anførte bl a at sengeleje betinget af læsioner i højere grad disponerede til blodprop end andre sengelejer. Et sengeleje af samme varighed, der ikke var betinget af læsioner, kunne formentlig meget vel have forårsaget den pågældendes død ved lungebetændelse. Det kunne ikke afgøres om blodproppdannelsen primært skyldtes en af ulykken betinget blodårekvæstning eller om den alene skyldtes sengelejet. Det var endvidere oplyst at afdøde led af en udtalt åreforkalkning. RLR fandt sagen analog med U 1925.180 Ø. VL stadfæstede underrettsdommen, som for overtrædelse af strfl § 241 og bl a færdselslovens § 16, stk 1 idømte straf af fængsel i 5 mdr.

U 1969.824 H: Døden indtraf efter forblødning som følge af drænlæggelse i venstre brystkasshalvdel nødvendiggjort af en utvivlsomt af trafikulykken betinget overrivning af luftrøret. Det indlagte dræn havde forårsaget en læsion af en lungepulsåregren, hvilket var usædvanligt, men hændeligt og kunne ikke anses som en fejl. Behandlingen havde været korrekt, omhyggelig og intensiv under hele sygdomsperioden som varede 2 mdr. Det var muligt at afdøde kunne have overlevet, hvis komplikationen ikke var indtruffet, men mulighederne for længere overlevelse var under alle omstændigheder meget små. Der domfældtes for overtrædelse af bl a strfl § 241. Det ses ikke af afgørelsen om det har spillet en rolle at overlevelseschancen var meget lille under alle omstændigheder. Efter traditionelle synspunkter skulle dette ikke spille nogen rolle, jfr Hurwitz p 164, Schönke-Schröder p 23. I samme retning går ØLD af 24/3 1970 (VIII a.s. 270/1969). Dødsårsagen var ifl obduktionserklæringen blodpropper i lungepulsåren, utvivlsomt hidrørende fra de påviste blodproppdannelser i de dybe blodårer på højre underben opstået under og som følge af det af ulykkestilfældet betingede sengeleje. RLR tiltrådte dette og bemærkede, at dødsfaldet således måtte betragtes som en følge af ulykken. Der domfældtes for uagtsomt manddrab, af ØL med bemærkning om at dødsfaldet måtte anses for en direkte og påregnelig følge af påkørslen. Tilfældet er rent f s v som der af tegn på sygdom kun var påvist blot begyndende forkalkningsforandringer og sten i galdeblæren.

Især de to sidstnævnte afgørelser viser at praksis går langt i retning af at antage årsagsforbindelse i tilfælde hvor følgen direkte skyldes den iværksatte behandling. Når ØL i den refererede dom af 24/3 1970 siger at døden direkte skyldes påkørslen, må dette tages med et vist forbehold; den direkte dødsårsag er jo blodpropperne, som skyldes sengelejet, og påkørslen må efter almindelig sprogbrug være den indirekte dødsårsag. Meningen med bemærkningen er formentlig blot at påkørslen er så direkte årsag, at årsagsforbindelsen er til stede.

Retstilstanden må herefter ved komplikationer og behandlingsfølger være den, at hvor skaden direkte skyldes en spontan kom-

plikation eller den iværksatte behandling statueres årsagsforbindelse; domfældelse må kunne forventes i alle tilfælde, hvor en komplikation eller behandlingsfølge har fremmet begivenhedsforløbet, medmindre der er tale om et rent sammentræf (coincidence), f eks hvor A på hospitalet smittes af en sygdom, der medfører døden. Her vil næppe foreligge årsagsforbindelse, jfr H & H p 305 f. Betragtningen er kvalitativ; den legemsangribende gerningsmands handling er årsag til døden, hvis døden skyldes legemsbeskadigelsen, evt legemsbeskadigelsen + komplicerende faktorer. Hvis dødsårsagen er f eks sygdom der er pådraget på hospitalet, hvor indlæggelse som følge af legemsangreb har fundet sted, er legemsangrebet ikke årsag, selvom det ubestrideligt er årsag til at ofret måtte indfinde sig på smittestedet. Betegnelsen sammentræf synes på udmærket måde at dække den sidstnævnte situation.

Den ældre praksis vil således næppe kunne opretholdes fuldt ud, selvom det må erkendes at der i flere af de tidlige afgørelser har foreligget specielle omstændigheder. Endvidere vil man formentlig også idag være tilbageholdende med at antage årsagsforbindelse i tilfælde hvor der er gået meget lang tid mellem det primære traume og den endelige skade, jfr RLR 1929.306 og U 1938.1084 V.

Det kunne måske kritiseres at man i enkelte domme har bemærket at en skade var en direkte og påregnelig følge, når forholdet ret beset har været det, at skaden fulgte indirekte (f eks kontusionssår → blodprop → coronarthrombose) og på en for såvel læg som lærd upåregnelig måde, jfr at RLR gentagne gange har erklæret visse komplikationer for upåregnelige. Forklaringen på RLR.s anvendelse af påregnelighedsbegrebet er som berørt ovenfor at for rådet betyder påregnelig noget som læger bør regne med og tage hensyn til ved behandlingen. Hvis RLR skulle erklære en følge for påregnelig, ville der kunne foreligge en behandlingsfejl, som ophævede kausaliteten, jfr ndfr under II, 2. RLRs terminologi må derfor være uden betydning for retternes vurdering.

2. Behandlingsfejl.

Anderledes end i de tilfælde som er behandlet under 1. må tilstanden antages at være, hvor en behandlingsfejl fra lægelig eller fra anden udenforståendes side skyder sig ind mellem primærskaden og den endelige skade. Tilfældene synes sjældent forekommende og er kun sparsomt behandlet i nordisk teori. Ørsted berører ikke dette spørgsmål nærmere bortset fra en bemærkning i Eunomia III p 3, n 1 om ansvarsfrihed for lægen som i et kritisk sygdomstilfælde bruger et middel, som, hvis det mislykkes, kan

fremskynde døden. Goos nævner heller ikke specielt dette problem, men efter hans almindelige synspunkter må det være afgørende om handling (eller undladelse) nr 2 har en potenserende eller selvstændig virkning, jfr ovfr under I, 1. Senere teori opstiller ikke så præcise sætninger, jfr Torp p 549 og Hurwitz p 172. I erstatningsretten synes man at mene, at en skadevolder i almindelighed må bære risikoen for behandlingsfejl, jfr Stig Jørgensen, Personskade p 116 f.

I tysk ret går Schönke-Schröder p 23, Welzel p 36 og Liszt-Schmidt p 128 klart ind for at sådanne forhold ikke udelukker kausaliteten, hvilket er en konsekvent anvendelse af betingelseslæren. M h t anglo-amerikansk ret henvises til bemærkningerne ovfr. Som det der er nævnt, er ansvaret for første skadevolder ret vidtgående.

I dansk ret vil man formentlig være tilbageholdende med at domfælde den person der er ansvarlig for den første handling. Afgørelserne er imidlertid så sjældne og atypiske, at bestemte regler vanskeligt kan opstilles. I det under 4. refererede tilfælde i RLR 1940.203 bemærkede RLR at sygehusbehandlingen viste, at man ikke havde regnet med dødsrisikoen, men dyberegående undersøgelse kunne have vist, at tilfældet p g a en hjertesygdom var særligt alvorligt. Man har ved frifindelsen muligt lagt vægt på dette forhold i forbindelse med den omstændighed, at afdødes overlevelseschancer også uden den tilføjede skade og behandling var stærkt reducerede.

I RLR 1946.108 var situationen følgende: A blev ramt af skud i højre lår den 12/1 1945 og behandling påbegyndtes på et hospital, men A blev samme dag bortført til et andet hospital, hvor man fandt tegn på tarmslyng. Operation fandt sted 17/1 1945; man fandt da tegn på blodprop ved tarmkarrene og fjernelse af tarmene blev ikke forsøgt, da lidelsen var for udbredt. A døde 18/1 1945; dødsårsagen var ifl hospitalet tarmslyng på grund af koldbrand i tyndtarmen, der formodedes fremkaldt af en blodprop. RLR anså det for meget sandsynligt, at der var forbindelse mellem skudlæsionen og tarmlidelsen. Tilstanden antoges næppe forværret som følge af transporten. Ved VL blev tiltalte dømt for overt af strfl § 245, stk 2, jfr § 244, stk 2, idet man antog at døden skyldtes en komplikation, som ikke kunne anses som en overvejende følge af læsionen. 1 dommer ville dømme for forsøg på manddrab og 2 for forsætlig fuldbyrdet manddrab. Ved afgørelsen synes man ikke at have lagt vægt på om behandlingen af A har været mindre hensigtsmæssig, men derimod på følgens påregnelighed, jfr også U 1943.668 Ø.

Grundlaget for konklusioner på dette felt er spinkelt; sandsynligvis vil praksis behandle disse tilfælde på samme måde som tilfældene nævnt under 3.

3. Skadelidendes egen fejl.

I en ældre dom U 1889.781 LOHSD var forholdet det, at T ved en uagtsomhed havde skudt A i armen. Der opstod stivkrampe i såret med døden til følge. I fl en lægeerklæring var såret en nødvendig betingelse for stivkrampen, men stivkrampen og døden måtte antages at skyldes tilfældige ledsagende eller tilstødende omstændigheder. Endvidere kunne døden muligt have været afværget ved lægehjælp i tide. Det var oplyst, at afdøde først dagen efter uheldet havde henvendt sig til en læge. Retten frifandt, da man ikke fandt det godtgjort, at T var årsag til døden. Dommen er klart i overensstemmelse med det af Goos II, p 210 anførte, hvorefter forsømmelsen af at anvende hensigtsmæssige hjælpemidler negerer kausaliteten for den første handlings vedkommende. Modsat var resultatet i en lidt tidligere afgørelse U 1877. 162 H: Under et skænderi med en gendarm G slog T efter G med en stang, hvorved G's gevær gik af og sårede G. Såret var ikke større end at G var i stand til selv at gå fra stedet. G døde 25 dage efter p g a stivkrampe fra såret. Det var efter det oplyste muligt at uheldige indre omstændigheder havde medvirket til døden. Man synes ikke under sagen at have tillagt det betydning at G ikke sørgede for i tide at få adækvat lægebehandling. T blev for overtrædelse af bl a 1866-strfl § 198 idømt 2 mdrs simpelt fængsel.

I den i RLR 1935.322 refererede sag var A blevet påkørt den 11/2 1935 med hjernerystelse til følge; den 8/3 1935 genoptog hun arbejdet mod lægens råd, men den 27/3 1935 blev hun syg som følge af lungehindebetændelse og den 17/8 1935 døde hun. RLR antog at det ved ulykken fremkaldte traume havde bevirket, at en ældre symptomløs lungehindebetændelse var blusset op. Den tuberkuløse hjernehindebetændelse som var dødsårsagen var udgået fra lungehindebetændelsen. Den for tidlige genoptagelse af arbejdet kunne have været medvirkende til udviklingen af lungehindebetændelsen. Sagen blev af statsadvokaten sluttet på beviset.

Også i RLR 1955.182 var der spørgsmål om betydningen af egen skyld, idet afdøde, der havde fået udleveret en forkert medicin, efter første indtagelse af medicinen var blevet opmærksom på at der var noget galt. Ikke desto mindre fortsatte han med indtagelsen. Frifindelsen kan dog også skyldes afdødes forud bestående svagheder.

Selvom det tilvejebragte materiale er spinkelt kan man muligvis opstille som udgangspunkt, at kausalitetetsforbindelsen afbrydes i tilfælde, hvor ofrets egen skyld skyder sig ind imellem uheldet og den endelige skade. Det er næppe muligt nærmere at beskrive de tilfælde, hvor udgangspunktet ikke fastholdes.

I engelsk ret synes udgangspunktet at være det modsatte, jfr H & H p 320 ff. Navnlig i ældre engelsk ret har man domfældt,

selvom døden primært har været forårsaget af at ofret nægtede at underkaste sig lægebehandling for skaden; civilretligt antager man ikke at der foreligger årsagsforbindelse i sådanne tilfælde og under hensyn hertil og til at man idag vanskeligt kan have gode grunde til at nægte at underkaste sig lægebehandling finder H & H det tvivlsomt om man idag vil komme til samme resultat.

Tysk ret antager at årsagsforbindelse også foreligger hvis f eks tilskadekomne nægter at lade sig operere, jfr Schönke-Schröder p 23, Welzel p 36 og RGHSt 22.174. Dette fremstilles som en nødvendig følge af betingelseslæren.

4. Skadelidendes generelt dårlige tilstand.

Udgangspunktet skulle ligesom ved 2. være at praksis var tilbageholdende med at statuere ansvar, hvis en skade kompliceres af ofrets dårlige tilstand, jfr Hurwitz p 174. Der kan i denne forbindelse henvises til U 1925.180 Ø og RLR 1967.156, der er omtalt ovenfor, og hvor ofrene var ældre, noget aldersforandrede og forkalkede mennesker. Der er i disse sager i det hele ofte et samspil mellem eksisterende skavanker og behandlingen. Når betydningen af skadelidendes dårlige tilstand særskilt trækkes frem, skyldes det at det ofte har været diskuteret, om en skadevolder „skal tage sit offer som det er“, jfr Anders Vinding Kruse p 232 og Stig Jørgensen, Personskade p 111 f. Det skal skadevolderen som regel i erstatningsmæssig henseende, og nyere strafferetlig praksis tyder på en vis tilnærmelse til dette standpunkt. Som eks kan anføres flg tilfælde, hvor den dårlige tilstand i udpræget grad spillede en rolle ved forløbet:

U 1969.434 H: En 82-årig kvinde pådrog sig en hjernerystelse og kvæstningssår i hovedet. Hun døde som følge af betændelsesforandringer i lungerne opstået under og som følge af det af ulykkestilfældet betingede sengeleje „hos den af aldersforandringer svækkede gamle kvinde“. Der domfældtes for overtrædelse af strfl § 241. — Endv kan nævnes en afgørelse citeret i RLR 1946.113, hvor RLR erklærede at de direkte dødsårsager (ansigtsrosen, ørespytkirtelbetændelse og lungebetændelse) naturligt kunne sættes i relation til den gamle svage mands tilskadekomst. „De direkte tilskadekomstfølger bliver indirekte dødsårsager“. Også her domfældtes for overtrædelse af strfl § 241. — RLR 1956.130: En sygeplejerske indgav ved en fejl en formentlig dødelig dosis phenolsalyl. Patienten var 73 år og havde en alvorlig hjertelidelse, således at han var lidet modstandsdygtig overfor forgiftningen. Patienten fik indgivet 13 gram hvoraf en del løb ud; det var oplyst at 10 gram var dødelig og at 5 gram kunne være det ved indgivelse i sår og andre legemshuler (hvilket var tilfældet her). Dødsårsag: „den fremkaldte phenolforgiftning i forbindelse med den alvorlige hjertesygdom, han i forvejen var lidende af“. Oplyst at sagen

sluttede med at tiltale frafaldtes mod at sygeplejersken betalte 25 dagbøder. — RLR 1963.129: kværkergreb; RLR: overvejende sandsynligt at døden skyldes greb om halsen som via chockvirkning udløst fra strubehovedet eller halspulsårene har ført til svigtning af det let forstørrede og af moderat til svær åreforkalkning lidende hjerte. Der domfældtes for vold med døden til følge.

Man har dog i en række især ældre tilfælde været tilbageholdende med at domfælde hvor tilskadekomnes overlevelsesevne har været nedsat.

Jfr RLR 1940.203, hvor en betydelig hjertesvagthed bevirkede at afdødes modstandskraft overfor blodpropper var meget nedsat. Der frifandttes for overtrædelse af strfl § 241; det kan dog ved afgørelsen have spillet ind, at sygehusbehandlingen ikke havde været ganske adækvat. Sagen er i øvrigt bemærkelsesværdig ved at RLR ret nøje vurderer afdødes overlevelseschancer bortset fra uheldet: eet år som grovsmed og nogle år ved lettere arbejde. — Tilsvarende afgørelse i RLR 1937.293, hvor statsadvokaten henlagde sagen. Afgørelserne harmonerer godt med den frifindende dom i U 1928.95 V, hvor RLR anførte at afdødes levetid, der i forvejen var meget begrænset p g a en svulst i underlivet yderligere var blevet forkortet ved ulykkestilfældets følger, som fremskyndede dødens indtræden. LYderligere tilfælde er citeret af Knudtzon p 257 ff.

Endvidere anføres RLR 1938.269, hvor den direkte dødsårsag var en blodprop, som dels skyldes forud bestående dispositioner (kredsløbslidelse), dels det af ulykkestilfældet nødvendiggjorte sengeleje og påvirkning af almentilstanden. Frifindelse ved Frederiksberg birks dom af 30/1 1939. — RLR 1936.283: døden skyldes betændelsestilstand i ryggens bløddede med deraf afledet almeninfektion; RLR fortsatte: „Det er sandsynligt at det af tilskadekomsten nødvendiggjorte . . . sengerygleje har spillet en rolle for betændelsesprocessens tiltagen efter tilskadekomsten og at tilskadekomsten på denne måde har været medvirkende til den gamle svage mands død“. Sagen henlagt på beviset. — Her kan også nævnes RLR 1943.187: en sygeplejerske gav ved en fejl en 79-årig patient 15—20 gram opiumdråber i stedet for som foreskrevet 20 dråber, hvilket efter RLR var medvirkende til dødens indtræden, „men det må fremhæves, at patientens udsigter til at leve, bortset fra morfingforgiftningen, var meget dårlige“. Den indgivne dosis var lidt mindre end den dødelige mindstedosis hos sunde personer. Efter rigsadvokatens resolution af 17/9 1943 blev tiltale efter omstændighederne undladt. Begrundelsen for afgørelsen er ikke oplyst.

I modsætning til de ovennævnte afgørelser anføres RLR 1934.306, hvor A døde som følge af hjerneblødning, der var opstået efter at han var blevet påkørt af en cyklist og havde slået hovedet mod stenbroen. RLR anførte at det var „sandsynligt at den . . . i

forvejen tilstedeværende karlidelse (d v s kronisk syfilitisk betændelse af den store legemspulsåre) kan have haft betydning for blødningens opstået og udbredelse“. Ved Københavns byrets dom af 24/1 1935 domfældtes for overtrædelse af strfl § 241. Tilsvarende afgørelse i RLR 1927.297, hvor afdøde var stærkt nedbrudt p g a vagabondering og alkohol (ØLD af 11/11 1927). I samme retning den fældende dom i U 1932.472, hvor dødsårsag var læsion i hovedet og det deraf nødvendiggjorte sengeleje; åreforkalkning og slet mundhygiejne kunne efter RLR's opfattelse have været en medvirkende årsag.

En særlig gruppe udgør de tilfælde hvor et legemsangreb har udløst en skræk eller ophidselse, som f eks via coronarocclusion fører til døden. Her vil normalt ikke blive antaget at den fornødne årsagsforbindelse foreligger, jfr U 1963.629, RLR 1956.99 og RLR 1940.201. Afgørelserne begrundes lettest med at de udløsende handlinger som f eks en verbal provokation ikke er strafbar, og at det ikke kan begrunde strafansvar, at der tillige har foreligget strafbare handlinger der ikke har været i kausal forbindelse med effekten.

Afgørelserne vedrørende betydningen af ofrets tilstand synes at harmonere med den opfattelse, som lejlighedsvis har været gjort gældende, at afgørende bliver hvor hovedårsagen ligger, således at der ikke tages hensyn til den blot medvirkende årsag, jfr de hos Frank p 13 og Liszt-Schmidt p 131 samt H & H p 388 ff citerede ældre teorier. Sondringen mellem hoved- og biårsager er iøvrigt ikke altid gennemførlig og hvor afdødes generelt eller specifikt svage tilstand har indgået en lethal forbindelse med følgerne af et ulykkestilfælde er udgangspunktet i hvert fald i nyere praksis, at der skal ske domfældelse, jfr U 1969.434 H og RLR 1967.156.

I anglo-amerikansk ret antager man generelt, at der i disse tilfælde er den fornødne årsagsforbindelse mellem legemsangrebet og skaden; man domfælder i videre omfang end i flere af de nævnte danske tilfælde, jfr H & H p 306 ff om „coexisting circumstances“. Det er en længe anerkendt regel at bestående sygdomme eller svagheder hos afdøde ikke negerer kausalforbindelsen. Russell siger f eks p 471: „If a man is sick of some disease, which, by the course of nature, might end his life in half a year and another gives him a wound which hastens his death, by irritating and provoking the disease to operate more violently and speedily, this is murder or other homicide, according to the circumstances...“. Hvor skaden kun let fremskynder døden med minutter eller timer, er det muligt at man vil antage, at skaden ikke er årsag, jfr H & H p 308, der anfører lord Devlins dictum fra sagen mod dr Adams: afkortning af livet med uger eller måneder er ligesåvel mord som afkortning med år. „... that does

nor mean that a doctor, who is aiding the sick and the dying has to calculate in minutes or even in hours and perhaps not in days or weeks the effect upon patients life of the medicines which he administers . . .“ Det er dog ikke muligt at opstille en almindelig regel om fremskyndelse af døden.

I tysk ret antages at kausalsammenhængen ikke bliver udelukket derved, at døden kun indtræder p g a den skadedes særlige tilstand ligesom det anses for tilstrækkeligt til årsagssammenhæng at den pågældende handling har fremskyndet skadens indtræden, jfr Schönke-Schröder p 23.

Til belysning af i hvilket omfang nyere dansk praksis er gået i retning af at antage at fornøden årsagsforbindelse foreligger skal anføres ØLD af 27/9 1971 (VII a.s. nr 48/1971). Afdøde havde her pådraget sig kraniebrud, ribbensbrud m v. Af tegn på sygdom fandtes en sår- og/eller svulstdannelse i mavesæk- kens slimhinde, hvorfra stammede bl a en stor blødning i mave/ tarmkanalen. Der var endv forkalkningsforandringer og forskellige mindre sygdomstegn. Obducenterne antog at dødsårsagen var blødningschock som følge af den store maveblødning i forbindelse med voldeligt opstået stor blodansamling i højre storhjernehalvdel. I en supplerende erklæring (efter mikroskopiske undersøgelser af væv) hed det, at dødsårsagen var udtalt blødningschock som følge af den store maveblødning. Det forekom lidet sandsynligt, at de ved ulykken opståede læsioner og disses følger skulle have provokeret den dødelige blødning. Efter denne erklæring fandt underretten det ikke godt gjort at afdøde var død som følge af de ved ulykken pådragne kvæstelser. Til brug for ankesagens behandling blev tilvejebragt erklæring fra RLR der udtalte, at den konstaterede maveblødning måtte skønnes at have været den dominerende, men næppe eneste årsag til dødens indtræden, idet hjernevævet var stærkt kvæstet ved påkørslen. Efter rådets erfaring var det mindre sandsynligt at stress kunne fremkalde blødning fra en svulst, medmindre denne var blevet direkte læderet. Om dette havde været tilfældet lod sig ikke sige med sikkerhed. ØL fandt herefter at det måtte lægges til grund, at afdødes død havde en sådan forbindelse med færdselsulykken, at hans død måtte anses forvoldt herved, og retten domfældte tillige for overtrædelse af strfl § 241 (med den virkning at en bøde på 600 kr blev ændret til straf af 20 dagbøder à 30 kr).

III

Som det vil fremgå, er den skarpe sondring mellem årsagsforbindelse og adækvans u hensigtsmæssig og uden reel betydning: årsagsforbindelse er den forbindelse mellem handling og effekt som loven forudsættes at kræve. Når man opstiller det

dobbelt krav om både årsagsforbindelse og adækvans, beror det på en næppe velovervejede kombination af ækvivalensteorier og teorier om adækvans, hvilke teorier i hvert fald efter tysk opfattelse udelukker hinanden.

Endvidere vil det fremgå, at det ikke er nødvendigt at operere med abstrakte kriterier ved behandlingen af årsagsspørgsmål. En adækvat beskrivelse af de forekommende problemer har ikke behov for at støtte sig til adækvans- eller ækvivalenstermer eller lignende. Årsagsbegrebet begribes af alle sprogbrugere, har en af alle vel forstået betydning; kun i grænsetilfælde kan der være behov for særlige refleksioner, men det er ikke specielt for dette begreb. Refleksionerne kan evt udmøntes i en række enkeltsetninger af mere eller mindre præcis karakter, men ingen af disse enkeltsetninger, som er søgt ridset op p 270, 276, 282 f, 286 og 288, kan gøre krav på at præstere definitive løsninger på kollisionsproblemerne; p d a s fører de ikke på afveje ved at lede tanken ind på ontologiske årsagsbetragtninger el lign. Erfaringen viser også at det ikke har været muligt at opstille årsagsregler der udtømmende gør op med spørgsmålet. Teoriens aspirationer i denne retning har før eller siden måttet støde an mod hvad der faktisk forekommer, eller kan tænkes at forekomme.

Som et væsentligt resultat kan fremhæves, at hidtidig nordisk teori har været tilbøjelig til i for vidt omfang at negere årsagsforbindelse. Dette gælder specielt ved spørgsmålet om betydningen af komplikationer og betydningen af ofrets forudbestående tilstand; domstolene har, omend med visse variationer og ud fra bevæggrunde, der tilsføres af formelagtige udtryk, været tilbageholdende med at stille for store krav til årsagsforbindelsens kvalitet. Der skal ikke her søges foretaget nogen kriminalpolitisk vurdering af domstolenes holdning. Virkningen af praksis på dette område må antages at være marginal, men en nærmere vurdering bør foretages i sammenhæng med en almindelig vurdering af kriminaliseringen af visse former for uagtksom adfærd.

Det er imidlertid et særligt spørgsmål om der overhovedet er grund til at operere med generelle eller specielle årsags- og adækvanssætninger indenfor strafferetten. Man kunne tænke sig den løsning at man antog, at der var årsagsforbindelse overalt hvor en sådan efter den videst mulige teori (normalt ækvivalensteorien) kunne komme på tale, og dernæst at man søgte en begrænsning på andre punkter, navnlig ved prøvelsen af de subjektive forhold. Herimod kan anføres at en vidtgående forsættelære, som f eks den subjektive forsætsteori eller de anglo-amerikanske doktriner om objektivt ansvar for følger af visse handlinger, kan tvinge til at konstruere begrænsninger ud fra kausalitetssynspunkter, i hvert fald i det omfang man ikke kan anvende de almindelige regler om adfærd indenfor handlefrihedens

grænser. Opgives disse doktriner, må man antage at årsagsproblemet forsvinder f s v ang forsætsdelikter, i den forstand at kun sproglige og systematiske grunde taler for at opstille en årsagslære. Derimod kan man ved uagtsomhedsdelikter ikke eliminere årsagsproblemet: det er ikke muligt ved en passende konstruktion af uagtsomhedsbegrebet at nå til hensigtsmæssige begrænsninger. Dette vil atter sige at årsagsproblemet i det væsentlige kan reduceres til et problem om at opstille hensigtsmæssige regler om forvoldelse af uagtsom personskaade.

Når man mere generelt beskæftiger sig med årsagsproblemer, er grunden snarest af sproglig karakter: selvom man normalt vil foretrække at begrunde frifindelser med henvisning til de subjektive forhold, kan der forekomme situationer hvor det subjektive argument ikke slår til, ligesom det i visse tilfælde kan tænkes at virke stødende at begrunde straffrihed på anden måde end under henvisning til, at den pågældende handling efter det af alle forståede årsagsbegreb ikke har været årsag til den foreliggende skade.

Det er blevet gjort gældende at der i praksis er en tendens til at stille beskedne krav til beviset for årsagsforbindelsen, hvis der foreligger en farlig handling og en skade der ikke kan forklares på anden måde end som en følge af den farlige handling, jfr J Becker Olsen i U 1933 B 81 ff, der henviser til praksis i forbindelse med uagtsom brandstiftelse. Samme forfatter nævner at der måske sker en yderligere sænkning af beviskravene, hvis handlingen er særlig uforsvarlig. En nærmere dokumentation skal ikke forsøges her, men det kan nævnes at der ikke er nogen af de undersøgte afgørelser der giver støtte for denne antagelse. Heller ikke i nyere praksis synes man at slække på beviskravene selvom skyldgraden er høj.

Noget andet er at det kan tænkes, at den juridiske vurdering af årsagsforbindelsen bliver påvirket af skyldgraden. Hurwitz anfører således p 175, at hvis T's forhold er af særlig grov beskaffenhed, svækkes måske kravet til adækvans, i hvilken forbindelse han henviser til U 1917.179 H. Dommen vedrører et tilfælde af samvirken mellem ulykkestilfældet og forud bestående svagheder hos ofret, hvor domfældelse efter nyere praksis ville være temmelig sikker. Kørslen havde været i betydelig grad uforsvarlig og det er muligt at dette forhold har haft en vis vægt ved afgørelsen. Domme om årsagsforbindelse er i øvrigt som regel så kortfattede, at de ikke giver mulighed for slutninger i så henseende. Heller ikke nyere dommes oplysninger om skadesforløb og strafudmåling (som målestok for grovheden) giver positiv støtte for den refererede tankegang. Endelig kan specielt anføres, at der heller ikke i domme om vold med døden til følge, hvor de subjektive forhold præsumptivt er de groveste, synes at forekom-

me domfældelse for upåregnelige/inadækvate følger. Forholdet er formentlig det, at ved grove tilsidesættelser af almindelig forsigtighed vil handlingen være af så objektivi grov karakter, at en domfældelse føles naturlig, selvom årsagsforbindelsen er mindre sædvanlig, blot følgen ligger inden for risikoen ved foretagelsen af handlinger af denne art. Omvendt vil mindre grove tilsidesættelser af almindelige eller specielle handlenormer typisk være af en objektivi ufarlig karakter, hvorfor der ikke sker domfældelse, hverken for sædvanlige eller usædvanlige følger. I øvrigt kan man næppe vente at domstolene nøjere vil inklade sig på at sondre mellem objektive og subjektive faktorer i dette spørgsmål.

Jens Feilberg Jørgensen.

LITTERATUR

(Kursiv betegner citeringsmåden)

- Ivar *Agge*, Straffrättens allmänna del, Stockholm 1959—1964.
 J. *Andenæs*, Alminnelig strafferett, Oslo 1956.
Beckmann m fl, *Brottsbalken II*, Stockholm 1965.
 Pierre *Bouzat*, Traité théorique et pratique de droit pénal, Paris 1951.
 F. C. *Bornemann*, Forelæsninger over den danske Kriminalrets almindelige Del, Kbh. 1866.
 M. *von Buri*, Beiträge zur Theorie des Strafrechts, Leipzig 1894.
 Reinhard *Frank*, Das Strafgesetzbuch, Tübingen 1919.
 C. *Goos*, Den danske Strafferets almindelige Del, Kbh. 1878.
 H. L. A. *Hart* og A. M. *Honoré*, Causation in the Law, Oxford 1959.
 (*H & H*).
 Stephan *Hurwitz*, Den danske kriminalret, Almindelig del, 4. udg, 1971.
 Stig *Jørgensen*, Erstatning for *personskade* og tab af forsørger, Kbh. 1963.
 C. S. *Kenny*, Outlines of Criminal Law, Cambridge 1966.
 Torben *Knudtzon*, Trafikdødsfald i retsmedicinsk belysning, Kbh. 1932.
Anders Vinding Kruse, Erstatningsretten I, Kbh. 1964.
 Franz von *Liszt* og Eberhard *Schmidt*, Lehrbuch des deutschen Strafrechts, Berlin-Leipzig 1922.
 Retslægerrådet (s årsberetninger) *RLR*.
Russell on Crime, London 1958.
 Hans *Saxén*, Adektivans och Skada, Åbo 1962.
 Adolf Schönke & Horst Schröder, Strafgesetzbuch, Kommentar, München-Berlin 1957 (*Schönke-Schröder*).
 Carl *Torp*, Den danske Strafferets alm. Del, Kbh. 1905.
 Hans *Welzel*, Das deutsche Strafrecht, Berlin 1965.
Glanville Williams, Criminal Law, the General Part, London 1961.
 Ernst Amadeus *Wolff*, Kausalität von Tun und Unterlassen, Heidelberg 1965.
 A. S. Ørsted, Eunomia III, Kbh. 1817.